

BÀN VỀ PHƯƠNG PHÁP THUYẾT TRÌNH TRONG DẠY HỌC

TRƯƠNG THỊ ANH ĐÀO *

Ngày nhận bài: 11/4/2022

Nhận kết quả phản biện: 28/4/2022

Duyệt đăng: 19/5/2022

Tóm tắt: *Thuyết trình trong dạy học là cách thức người dạy truyền thụ kiến thức, kỹ năng cho người học thông qua lời nói và các hình ảnh, mô hình phụ trợ (nếu có) để trình bày, giải thích, làm sáng tỏ nội dung bài học. Bài viết bàn về phương pháp thuyết trình trong dạy học cùng những ưu nhược điểm của nó. Từ đó, tác giả kiến nghị một số giải pháp để nâng cao hiệu quả phương pháp thuyết trình trong giảng dạy đại học, lấy người học làm trung tâm theo tinh thần đổi mới căn bản, toàn diện giáo dục và đào tạo của Đảng.*

Từ khóa: *Phương pháp dạy học; phương pháp thuyết trình trong dạy học.*

Đặt vấn đề

Thuyết trình là dạng hoạt động rất phổ biến trong cuộc sống. Thuyết trình hiệu quả là một nhân tố quan trọng góp phần đem lại thành công cho chủ thể khi muốn trình bày, truyền đạt một nội dung nào đó. Phương pháp thuyết trình trong dạy học được xem là một trong những phương pháp chủ đạo dù nó vẫn tồn tại những hạn chế nhất định. Trên tinh thần của Nghị quyết số 29-NQ/TW ngày 4/11/2013 Hội nghị Trung ương 8 khóa XI về đổi mới căn bản, toàn diện giáo dục và đào tạo: “Phát triển giáo dục và đào tạo là nâng cao dân trí, đào tạo nhân lực, bồi dưỡng nhân tài. Chuyển mạnh quá trình giáo dục từ chủ yếu trang bị kiến thức sang phát triển toàn diện năng lực và phẩm chất người học”, bài viết phân tích khái niệm thuyết trình trong dạy học và kiến nghị một số giải pháp nâng cao hiệu quả của phương pháp thuyết trình trong giảng dạy đại học.

1. Khái niệm Thuyết trình trong dạy học

Trong hệ thống các phương pháp dạy học (PPDH), thuyết trình là phương pháp dạy học truyền thống và có lịch sử lâu đời. Thuyết trình được định nghĩa: “là phương pháp giáo viên dùng lời nói để trình bày, giải thích nội dung bài học một cách có hệ thống, logic cho học sinh tiếp thu”[3, tr.207]. Nói

cách khác, thuyết trình trong dạy học là cách thức người dạy truyền thụ kiến thức, kỹ năng cho người học thông qua lời nói (và các hình ảnh, mô hình phụ trợ nếu có) để trình bày, giải thích, làm sáng tỏ nội dung bài học.

Thuyết trình trong dạy học có ba đặc điểm chính:

Một là, đây là hình thức giảng dạy có tính một chiều, chủ thể thuyết trình là người dạy có vị trí, vai trò là chủ thể, hướng dẫn có tính chi phối, còn học trò là khách thể, là người tiếp thu bị chi phối. Đây là hình thức giảng dạy tiêu biểu cho mô hình người dạy “là trung tâm” trong giáo dục. Nội dung giảng dạy, cách thức biểu đạt tri thức, kỹ năng, tính lôi cuốn, hấp dẫn của một buổi học được quyết định ở trình độ chuyên môn, năng lực sư phạm và tâm huyết của người dạy.

Hai là, nội dung thuyết trình là những chủ đề, vấn đề gắn với nội dung môn học nên mục tiêu giáo dục là mục tiêu cơ bản của hoạt động thuyết trình. Bên cạnh việc truyền thụ tri thức qua thuyết trình của người dạy tới người học, tùy thuộc vào từng triết lý giáo dục được áp dụng mà mục tiêu bao quát hơn cũng được thể hiện và tác động nhất định đến nội dung và cách thức thuyết trình của người giảng dạy.

Ba là, thuyết trình trong giảng dạy không hẳn là một buổi thuyết trình riêng biệt như thuyết trình trong các hoạt động khác

* Trường Đại học Hàng hải Việt Nam.

(thuyết trình trong kinh doanh, khoa học v.v.) mà có thể chỉ là một trong những cách thức giảng dạy được người dạy thực hiện trong một buổi học. Người dạy có thể thực hiện các cách thức giảng dạy khác như: vấn đáp, đàm thoại, nhập vai v.v.

2. Ưu điểm và nhược điểm của phương pháp thuyết trình trong dạy học

Waugh, G. H. và Waugh R. F. (1999) đã nhấn mạnh: “Thuyết trình là một phương pháp giảng dạy mà ở đó giảng viên đàm phán, thuyết phục, sinh viên không thảo luận thông tin truyền đạt trong bài thuyết trình hoặc đặt câu hỏi về bài giảng bằng lời nói; là một chiều độc thoại, là bài giảng thẳng không có hoạt động hay lời nói có sự tham gia của sinh viên”[5, tr.36]. Thái Duy Tuyên (2010) diễn giải cụ thể hơn, cho rằng: “Thuyết trình là phương pháp thông tin một chiều. Giáo viên nêu ra các ý tưởng hay khái niệm, phát triển, đánh giá và cuối cùng tóm tắt các ý chính đã nêu trong khi học sinh ngồi nghe và ghi chép”[4, tr.58-59]. Như vậy, thuyết trình trong dạy học là hoạt động truyền đạt thông tin một chiều và hướng đích nhằm trình bày, giải thích, làm sáng tỏ nội dung bài học cho học trò.

Thuyết trình là phương pháp thể hiện đặc trưng vai trò chủ động của người giảng trong giáo dục: truyền thụ tri thức, kỹ năng cho người học thông qua lời trình bày, giải thích làm sáng tỏ nội dung học. Ở bất kỳ môn học nào, bất kỳ phần nội dung nào, ít nhiều cũng cần đến sự thuyết trình của người giảng viên/giáo viên, sự giảng giải của thầy làm cho nội dung học trở nên dễ hiểu hơn, dễ nắm bắt hơn, có tính hệ thống hơn và thời gian rút ngắn hơn so với người học tự mày mò. Nội dung học càng khó hiểu, càng phức tạp càng đòi hỏi người giảng viên/giáo viên phải

thuyết trình hiệu quả. Có thể nói, phương pháp thuyết trình là phương pháp khó thay thế. Nhà nghiên cứu William E. Cashin (2010) nhận định: “Thuyết trình có lẽ là phương pháp dạy học lâu đời nhất và vẫn còn là phương pháp được sử dụng rộng rãi nhất trong các trường đại học trên khắp thế giới” và “Thuyết trình đặc biệt hữu ích để truyền đạt kiến thức, người giảng với sự nhiệt tình của mình có thể truyền đạt toàn bộ bản chất vấn đề cho người học”[6, tr.1]. Nhà nghiên cứu Nguyễn Văn Cư (2007) cũng nhấn mạnh rằng: “dù các phương tiện dạy học ngày càng hiện đại đến đâu, dù người học có thể thu nhận thông tin từ nhiều nguồn khác nhau với sự giúp đỡ của các phương tiện truyền thông thì cũng không thể nào thay thế hoàn toàn phương pháp thuyết trình, ngược lại nó càng đặt ra những yêu cầu cao hơn đối với phương pháp này”[1, tr. 58].

Với thuyết trình, giảng viên/giáo viên có thể giảng dạy cho nhiều đối tượng cùng lúc và thời gian được rút ngắn hơn nhiều so với các phương pháp dạy học khác (phương pháp đàm thoại, làm việc nhóm, vấn - đáp...). Phương pháp thuyết trình rất thích hợp cho việc giảng dạy các môn học mang tính lý thuyết thuộc lĩnh vực xã hội nhân văn, đòi hỏi người học hiểu nội dung theo chiều sâu về mặt bản chất và nắm bắt có tính hệ thống. Đối với môn học mang tính thực hành thì cần nhiều hơn đến việc người học tự mình phát huy năng lực trong việc thực hiện các phương pháp, kỹ năng theo yêu cầu của nội dung học, sự thuyết trình của giảng viên/giáo viên lúc này giữ vai trò thứ yếu hơn.

Ở các môn thuộc lĩnh vực xã hội và nhân văn chẳng hạn các môn Văn, Sử, Triết học... muốn học tốt đòi hỏi phải nắm được nhiều thông tin, tri thức và cốt yếu của vấn đề, giảng

viên/giáo viên bằng phương pháp thuyết trình sẽ giúp cho người học dễ dàng đáp ứng được yêu cầu trên. “Đối với các môn khoa học xã hội và nhân văn,... so với các phương pháp giáo dục khác, thuyết trình có vai trò sâu rộng hơn (bao trùm và thâm nhập vào các phương pháp khác) và có tác dụng liên kết các phương pháp với nhau nhằm thực hiện mục đích, nhiệm vụ dạy học” [2, tr. 30].

Có thể nói những ưu điểm trên của phương pháp thuyết trình cũng là tiền đề khởi nguồn cho những hạn chế của phương pháp này.

Nếu tính một chiều và chủ yếu sử dụng lời nói trong thuyết trình của giảng viên/giáo viên có tác dụng dạy cùng lúc nhiều đối tượng người học và có thể truyền thụ một khối lượng kiến thức lớn trong một thời gian ngắn thì chính điều này sẽ làm cho người học có xu hướng dẫn đến bị “nhồi sọ”, bị “bội thực” thông tin, tri thức, sự nhầm lẫn và thiếu điều kiện bám sát cũng như kiểm tra đầy đủ sự lĩnh hội tri thức của từng người học do người học có những trình độ và khả năng lĩnh hội khác nhau.

Với phương pháp thuyết trình, vai trò người dạy “làm trung tâm” càng rõ thì vai trò người học “làm trung tâm” càng bị phai mờ, giảng viên/giáo viên càng tích cực giảng giải thì lại càng làm cho người học trở nên thụ động, thiếu tính tích cực, năng lực của bản thân người học càng khó phát huy. Nhà nghiên cứu Thái Duy Tuyên đánh giá sâu sắc hạn chế của Phương pháp thuyết trình như sau: “Lạm dụng phương pháp diễn giảng sẽ hạn chế sự tham gia tích cực của người học, hạn chế khả năng tư duy độc lập của học sinh, hạn chế sự phát triển kỹ năng giao tiếp, khó làm bộc lộ năng lực học sinh, khó đánh giá mức độ hiểu bài của học sinh” [4, tr.62].

Tính ưu việt hay hạn chế của phương pháp thuyết trình ở mức nào phụ thuộc vào nhiều yếu tố, có thể kể đến như: (i) chủ đề/vấn đề thuyết trình: Nội dung học mang tính lý thuyết hay thực hành sẽ bộc lộ tính tích cực hay hạn chế của thuyết trình; (ii) trình độ sư phạm, năng lực chuyên môn, sự tâm huyết của giảng viên/giáo viên trong thuyết trình ở mức cao hay thấp sẽ làm cho bài giảng trở nên dễ hiểu, dễ tiếp thu, hấp dẫn hay bài giảng khó hiểu, khó tiếp thu và nhàm chán; (iii) nhu cầu, trình độ, thái độ và cảm xúc của người học cao hay thấp, như thế nào cũng quy định, ảnh hưởng đến sự tiếp thu học hỏi của chính người học, làm cho phương pháp thuyết trình đạt hiệu quả ở một mức độ nhất định.

Ngoài ra, công cụ hỗ trợ cho lời nói như hình ảnh, mô hình thực, cùng với giáo cụ có hay không và phát huy hỗ trợ tới mức nào cũng góp phần qui định đến chất lượng giảng dạy bằng phương pháp thuyết trình của người dạy.

3. Một số giải pháp nâng cao hiệu quả của phương pháp thuyết trình trong dạy học tích cực, lấy người học làm trung tâm

Từ những phân tích ở trên, khắc phục mặt hạn chế và đồng thời phát huy thế mạnh của phương pháp thuyết trình trong dạy học là cần thiết để nâng cao chất lượng giáo dục, lấy người học làm trung tâm và khuyến khích tính chủ động của người học.

Để làm được điều đó, phương pháp thuyết trình cần tuân thủ theo 3 bước sau: *thứ nhất*, đặt vấn đề bằng câu hỏi nhận thức; *thứ hai*, giải quyết vấn đề bằng con đường quy nạp hoặc diễn dịch, kết hợp với các ví dụ để làm sáng tỏ nội dung tư tưởng; *thứ ba*, kết luận được rút ra một cách logic từ bước thứ hai, tổng kết và nhấn mạnh để người học ghi nhớ [3, tr.208 - 209].

Song song với đó, để thực hành phương pháp thuyết trình trong dạy học hiệu quả cần thực hiện những nguyên tắc sau:

Thứ nhất, giảng viên/giáo viên trước khi thuyết trình cần có sự chuẩn bị kỹ lưỡng.

Trong quá trình chuẩn bị nội dung thuyết trình cần chú ý đến yếu tố: (1) thời gian cho phép bao lâu; (2) đặc điểm của người học về nhu cầu, khả năng lĩnh hội như thế nào; (3) về mục tiêu: Người học cần nắm nội dung gì, ở mức nào; (4) công cụ hỗ trợ của phòng học có đáp ứng được không, có cần bổ sung thêm không.

Cấu trúc của bài thuyết trình có thể chia làm 3 phần theo hướng đặt vấn đề -> giải quyết vấn đề -> kết luận hoặc theo hướng giới thiệu chủ đề -> trình bày nội dung chính -> chốt lại nội dung cơ bản nhất.

Thứ hai, trong nội dung thuyết trình, giảng viên/giáo viên cần cố gắng kết hợp lời nói với sự minh họa bằng hình ảnh sinh động hoặc bằng hiện vật để tạo điểm nhấn cho bài giảng. Đồng thời cần kết hợp hài hòa phương pháp thuyết trình với các phương pháp dạy học khác phù hợp (chẳng hạn phương pháp hỏi - đáp, đàm thoại, nhập vai, làm việc nhóm...), tạo môi trường cho người học tham gia vào bài giảng, trao đổi, phản biện và cùng làm rõ nội dung bài.

Thứ ba, khi thực hiện thuyết trình theo những nội dung đã chuẩn bị, cần chú ý những điểm sau: (1) nên trình bày đủ nghe,

rõ ràng và chậm rãi, có lúc ngừng nghỉ, có lúc nhấn (ở những nội dung chính, quan trọng); (2) Liên tục theo dõi thái độ, cảm xúc của người học, điều chỉnh nội dung thuyết trình cho phù hợp với hoàn cảnh thực tế; (3) Phong thái tự tin, trang phục phù hợp; (4) Thỉnh thoảng nở nụ cười, mắt nhìn thẳng vào người học; (5) Sử dụng ánh mắt, kết hợp với cử chỉ tạo nên sự thu hút đối với người nghe làm cho bài thuyết trình trở nên hấp dẫn, lôi cuốn. Nói cách khác, hãy thuyết trình như một nhà hùng biện.

Thứ tư, cần có đánh giá, góp ý, rút kinh nghiệm sau mỗi bài thuyết trình trong dạy học để kịp thời nhận ra và điều chỉnh những điểm chưa hợp lý.

Kết luận

Thuyết trình (trong dạy học) là cách thức người dạy truyền thụ kiến thức, kỹ năng cho người học thông qua lời nói (và các hình ảnh, mô hình phụ trợ nếu có) để trình bày, giải thích, làm sáng tỏ nội dung bài học. Thuyết trình là phương pháp dạy học cơ bản trong mọi môn học. Phương pháp này có những điểm tích cực và hạn chế nhất định. Điểm quan trọng của phương pháp thuyết trình hiệu quả là sự kết hợp hài hòa giữa thuyết trình với các phương pháp dạy học khác, tăng cường sự hỗ trợ lời nói bằng hình ảnh, hiện vật (nếu có) và thuyết trình như một bài hùng biện.

Tài liệu tham khảo:

- [1] Nguyễn Văn Cư (2007), *Phương pháp dạy - học chủ nghĩa xã hội khoa học*, Nxb. Đại học Sư phạm, Hà Nội.
- [2] Nguyễn Thanh Hà, Nguyễn Thái Bảo (2011), "Sử dụng phương pháp thuyết trình theo hướng phát huy tính tích cực của học viên trong giảng dạy các môn khoa học xã hội và nhân văn", *Tạp chí Giáo dục*, số 253.
- [3] Trần Thị Tuyết Oanh (chủ biên) (2013), *Giáo trình Giáo dục học*, tập 1, Nxb. Đại học Sư phạm, Hà Nội.
- [4] Thái Duy Tuyên (2010), *Phương pháp dạy học truyền thống và đổi mới*. Nxb. Giáo dục Việt Nam, Hà Nội.
- [5] Waugh, G. H. - Waugh, R. F. (1999), *The value of lectures in teacher education: The group perspective*, Australian Journal of Teacher Education, Vol. 24, No. 1, pp. 35-51.
- [6] William E. Cashin (2010), *Effective Lecturing*, The IDEA Center Manhattan, Kansas State University.